

УДК 94(477).

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-8\(26\)-1183-1195](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-8(26)-1183-1195)

Костючок Петро Леонтійович кандидат історичних наук, доцент, кафедра етнології і археології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, <http://orcid.org/0000-0001-8719-8723>

Нікіфоров Ігор Анатолійович PhD, доцент, професор кафедри філософії, Національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, вул. Сумська, 77/79, м. Харків, 61023, <http://orcid.org/0000-0001-5010-5749>

Баличева Лариса Вікторівна кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, просп. Науки, 9-А, м. Харків, 61166, <http://orcid.org/0000-0002-5960-0997>

ВЗАЄМОДІЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Анотація. В умовах війни питання національної ідентичності особливо загострює проблему самоідентифікації України та визначення її внутрішньо-політичного й зовнішньополітичного напрямів подальшого розвитку. У розв'язанні цього питання значний потенціал мають заклади освіти, діяльність яких є важливою для забезпечення національної безпеки держави та збереження її цілісності. Метою статті було дослідити вплив історичної освіти на розвиток національної свідомості, збереження культурної спадщини та формування історичної пам'яті громадян України. Визначено, що національна ідентичність є складним і багатогранним феноменом, сенсом якого є відчуття належності до певної етнічної, культурної та історичної спільноти. Важливим кроком в історії України стало українське національне відродження, яке, попри урядові заборони, призвело до поширення української мови, літератури та мистецтва. Це стало сильним поштовхом до формування національної свідомості та культурної ідентичності українського народу й у сучасних умовах війни. Формування національної ідентичності починається ще в молодому віці в процесі навчання, саме тому історична освіта відіграє в цьому важливу роль. Історична освіта покликана надавати молоді знання про минуле, сприяти аналітичному осмисленню історичних подій і формуванню готовності

до конструктивного діалогу з представниками різних культур. Російсько-українська війна зумовила потребу перегляду змісту історичної освіти з метою усунення російських фактів та переконань. Заняття з історії України повинні надавати здобувачам освіти можливість розглядати та обговорювати ключові проблеми й суперечності в житті суспільства. Більш глибокому розумінню історичних фактів і концепцій сприяють різні цифрові технології, зокрема мультимедійні матеріали, інтерактивні візуалізації, віртуальні тури та художні фільми. Ефективність історичної освіти може бути підвищена через обговорення різних питань та використання дискусійних методів, які сприяють виявленню й демонстрації різних поглядів здобувачів освіти. У період післявоєнного відновлення України у формуванні національної ідентичності важливу роль має відігравати саме історична освіта, однією із головних функцій якої має стати забезпечення громадян історичними знаннями й навичками аналізу.

Ключові слова: історична пам'ять, національна свідомість, культурна спадщина, освітні реформи, критичне мислення.

Kostyuchok Petro Leontiyovych Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of Ethnology and Archaeology, Precarpathion National University named after Vasyl Stefanyk, Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, <http://orcid.org/0000-0001-8719-8723>

Nikiforov Ihor Anatoliyovych PhD, Associate Professor, Professor of the Department of Philosophy, Ivan Kozhedub National Air Force University, Sumska St., 77/79, Kharkiv, 61023, <http://orcid.org/0000-0001-5010-5749>

Balycheva Larysa Viktorivna PhD in History, Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies and Language Training of Foreign Citizens, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Sciences Ave., 9-A, Kharkiv, 61166, <http://orcid.org/0000-0002-5960-0997>

THE INTERACTION OF HISTORICAL EDUCATION AND NATIONAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF THE UKRAINIAN NATIONAL REVIVAL

Abstract. In the conditions of war, the issue of national identity especially exacerbates the problem of Ukraine's self-identification and determination of its domestic and foreign policy directions for further development. Educational institutions, whose activities are important for ensuring the national security of the state and preserving its integrity, have significant potential in solving this issue. The

purpose of the article was to investigate the influence of historical education on the development of national consciousness, the preservation of cultural heritage and the formation of the historical memory of Ukrainian citizens. It was determined that national identity is a complex and multifaceted phenomenon, which includes a sense of belonging to a certain ethnic, cultural and historical community. An important step in the history of Ukraine was the Ukrainian national renaissance, which led to the spread of the Ukrainian language, literature and art, despite the government's ban. This became a strong engine for the formation of the national consciousness and cultural identity of the Ukrainian people even in the conditions of the modern war. The formation of national identity begins at a young age in the process of learning, which is why historical education is successful in this important role. Historical education is designed to provide young people with knowledge about the past, to help in the analytical understanding of historical events and the formation of readiness for a constructive dialogue with representatives of different cultures. The Ukrainian war caused the need to revise the content of historical education with the purpose of excluding Russian facts and Russian beliefs. Concepts of the history of Ukraine should provide students with an opportunity to consider and discuss key issues and problems in the life of society. A deeper understanding of historical facts and concepts is facilitated by various digital technologies, including multimedia materials, interactive visualizations, virtual tours and feature films. The effectiveness of historical education can be increased through the discussion of various issues and the use of discussion methods that contribute to the extraction and presentation of different views of the students of education. In the period of post-war reconstruction of Ukraine, the system of higher education should play an important role in the formation of national identity. Historical education will be of key importance in the formation of national consciousness, the main function of which is to provide citizens with historical knowledge and analytical skills.

Keywords: historical memory, national consciousness, cultural heritage, educational reforms, critical thinking.

Постановка проблеми. Питання ідентичності суспільства відіграє важливу роль у формуванні відчуття приналежності до держави, оскільки успішне існування держави залежить не лише від її інституцій, а й від чіткої ідеологічної основи. На сьогодні проблеми національного буття, самосвідомості й самоідентифікації кожної особистості, національної гідності та патріотизму в Україні набули особливої актуальності. Національна ідентичність – це складний і багатогранний феномен, сенсом якого є відчуття належності до певної етнічної, культурної та історичної спільноти. Формування національної ідентичності починається ще в молодому віці в процесі навчання. У контексті сучасних глобальних викликів і конфліктів вона

відіграє важливу роль у зміцненні державного суверенітету та збереженні культурної спадщини нації.

В умовах повномасштабного вторгнення росії особливого значення набуває вивчення історії України в закладах освіти різних рівнів як основи історичної пам'яті та культури всього суспільства, що є фундаментом національної ідентифікації громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії історичної освіти й національної ідентичності в Україні досліджувалося в різних контекстах багатьма вітчизняними науковцями. Роль освіти у формуванні національної ідентичності та становленні патріотичних цінностей була розкрита у працях О. Марущак, О. Сонечко, А. Тургенєвої [1], Т. Ремех, Г. Серової [2]. У процесі дослідження вони визначили, що всі заклади освіти України відіграють важливу роль у передачі знань про культуру, історію, мову та соціальні цінності держави, а також у формуванні відчуття національної приналежності. О. Пометун описала дидактичну модель формування національної ідентичності людини, яка складається з когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового компонентів [3]. В. Вітвіцький наголосив на тому, що, попри багаторічний позитивний досвід, до цього часу лишаються нерозв'язаними питання ціннісно-змістових орієнтацій і методичного супроводу процесу формування національної ідентичності громадян України [4]. Виходячи з того, що національна ідентичність залишається одним із важливих мотиваторів поведінки особистості, її формування в закладах освіти, на думку Ю. Ніколаєць та Л. Синявської, є обов'язковим засобом для забезпечення національної безпеки держави [5]. Н. Дудник у своїй статті виокремила основні причини нівелювання національних цінностей в Україні та визначила найбільш ефективні шляхи формування національної ідентичності майбутніх фахівців в освітньому процесі закладів вищої освіти в умовах війни [6]. А. Віталє зазначив, що історія України була складною, урізаною довго заперечуваними, підробленими та замовчуваними трагедіями. Аналіз цих подій є однією з найважливіших причин, яка сьогодні підтримує волю українського народу до опору [7].

Мета статті – дослідити особливості взаємодії історичної освіти та процесу формування національної ідентичності в молодого покоління в контексті українського національного відродження.

Виклад основного матеріалу. Сутність глибоких трансформацій, що переживає Україна сьогодні, проявляється в їхньому національному та інноваційному напрямках, оскільки зміни в політичній, соціальній, економічній та культурно-релігійній сферах спрямовані на розвиток політично-свідомої громадянської нації. Сучасна Україна стикається з викликами, на які можна

знайти відповідь в історично-культурній площині. Тривала відсутність державності суттєво вплинула на формування громадянської ідентичності в українських закладах освіти. Ще однією проблемою була відсутність стратегії створення інформаційного простору та його захисту від інформаційних війн, які велися в інтересах інших країн. Проте потенціал закладів освіти в розв'язанні цього питання є життєво важливим для забезпечення національної безпеки держави, збереження її цілісності [5]. Історія показує, що на формування національної ідентичності значний вплив мають такі чинники, як розвиток суспільства, глобалізаційні процеси та діяльність, спрямована на збереження автентичності, відновлення зв'язку з національним корінням, національною пам'яттю, ідеєю та спадщиною.

Поняття «національна ідентичність» охоплює широкий комплекс індивідуальних і колективних міжособистісних зв'язків та історичних уявлень, що формує основу для самоідентифікації окремих осіб та груп людей із певною нацією як унікальною спільнотою. Ця ідентичність характеризується наявністю власної історичної території, мови, колективної пам'яті, культури, міфів, традицій, об'єктів поклоніння та національної ідеї. У період радянщини поняття ідентичності українців було взагалі заборонено. Натомість використовувалися терміни «самовизначення», «самосвідомість», «тотожність». Сьогодні ж, в умовах протистояння українського суспільства в російсько-українській війні, усе частіше згадується згуртоване, свідоме громадянське суспільство, яке утверджується завдяки силі духу українців, проявам патріотизму та громадянської свідомості.

Історія закладає міцний фундамент історичної свідомості та наукового світогляду кожної людини, формуючи її як громадянина й патріота. Серед ключових дидактичних принципів вивчення й засвоєння історії варто назвати системність, безперервність і наступність, що означає спадкоємність історичної освіти. Цей підхід охоплює всі етапи формування історичної свідомості – від родинного виховання й дошкільної освіти до шкільного навчання, вищої освіти, післядипломної програми та самоосвіти.

Сприйняття українцями своєї історії, зокрема в контексті радянського періоду і сучасної російської політики, відіграє значну роль у формуванні національної свідомості та ідентичності [7]. Це є ключовим аспектом в освітніх програмах, які спрямовані на відновлення історичної пам'яті та розуміння національних цінностей, що є невід'ємною частиною українського національного відродження. Історична пам'ять як чинник національної ідентичності відіграє надзвичайно важливу роль. Водночас необхідно відмовитися від спроб сформувати єдину версію історичної пам'яті. Головне – це історична правда, досліджена на основі історичних джерел. В умовах інформаційної війни потрібно уникати маніпулювання історією для впливу на

свідомість. Завдання історичної пам'яті – перейти від змагання та війни міфів до розгляду різних інтерпретацій подій. Відмова від фальсифікацій та боротьба з маніпуляціями – актуальні вимоги до історичної пам'яті. Соціологічні дослідження 2022 року показують, що під час війни більшість населення країни ідентифікують себе як громадяни України (порівняно з 2021 роком цей показник зріс із 76% до 94%) [3]. Очевидно, що на зростання національної ідентичності людей сьогодні вплинули умови воєнного стану. Проте це не гарантує, що молодь автоматично успадкує таку ідентичність, тому задля збереження цілісності держави потрібні ефективні дії з боку влади та інших інституцій, зокрема закладів освіти.

Можливість досліджувати те, як минуле сприяло формуванню різних ідентичностей, спільних культур і цінностей, а також виховувати толерантне ставлення до різноманітності молоді надає історична освіта. У сучасному суспільстві вона сприяє також формуванню власної ідентичності через розуміння історичних явищ із різних перспектив: особистої, локальної, національної та світової, а також історичної пам'яті як ідентифікаційного коду нації. Основними каналами трансляції історичної інформації є лекції та семінарські заняття, а також навчальна та допоміжна література, рекомендована викладачем для самостійного опрацювання [8].

Формалізація приналежності людини до національної культури, усвідомлення значущості глибокого вивчення своїх коренів, а також осмислення ціннісних орієнтирів, що базуються на ментальних і генетично вкорінених аспектах, сприятимуть якісному вдосконаленню організованого виховного процесу та саморозвитку кожної особистості [4]. Особливо важливе значення для української нації, яка в складі СРСР фактично перебувала в стані бездержавності, мав мовно-культурний чинник. Одним із головних носіїв української мови, традицій та ментальності було селянство, тому розуміння таких історичних подій, як колективізація, розкуркулення та голодомор, має значний вплив на формування національної ідентичності та підвищення національної свідомості українського народу [9].

Протягом XIX – початку XX століть, незважаючи на урядові заборони, українська мова стала все більш поширюваною. У другій половині XIX століття з'явилися просвітницькі організації, що друкували матеріали українською мовою та відкривали бібліотеки. Українські письменники у своїх творах зверталися до української інтелігенції та простих селян. У Києві працював перший стаціонарний Український театр, де ставили такі п'єси, як «Запорожець за Дунаєм», «Катерина», «Енеїда», а особливим досягненням стала вистава «Ревізор» українською мовою. У 1917 році завдяки українофільним товариствам був ухвалений гімн «Ще не вмерла України», слова якого належали П. Чубинському, а музику створив М. Вербицький.

Українське національне відродження стало значним кроком в історії України, а його основними каталізаторами стали література, культура й мова.

В умовах асиміляційного тиску з боку росії мовнокультурне самозбереження стало основою прагнення українців створити незалежну національну державу, яка забезпечить повноцінне життя нації. Закордонні українці справедливо вказували на необхідність захисту української мови та офіційного надання їй державного статусу. Вони також наголошували на важливості спеціальних державних заходів для усунення дискримінаційних статей «загальносоюзного» шкільного закону, які обмежували її вивчення та викладання в школах УРСР [10]. Після подій 2014 року – від Революції Гідності до початку російської агресії на Сході України – ситуація в Україні суттєво змінилась. Український народ свідомо обрав шлях розвитку держави, спрямований на збереження своєї самобутності.

Унаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року здатність до саморозвитку, самостійної діяльності, критичної оцінки ситуації, прийняття альтернативних рішень, а також вміння знаходити аргументи та докази значно актуалізувалися. Успішно впоратися з цими викликами громадянам країни може допомогти лише розвинене критичне мислення, яке дозволяє самостійно оцінювати дійсність та робити власні висновки щодо будь-якої проблеми [11]. Критичне мислення формується в закладах освіти завдяки створеним умовам і за допомогою вдало підібраних методів навчання.

У викладанні курсів історії важливо звернути увагу здобувачів освіти на процеси формування української державності, які сприяли консолідації суспільства та нації загалом. Такі історичні етапи, як Київська Русь, Велике князівство Литовське, Запорозька Січ, Гетьманщина, УНР, ЗУНР, демонструють державотворчі традиції України. Друга половина XIX століття мала вирішальне значення у формуванні національного образу та ідентичності українців. Як ключовий атрибут української історії в епоху імперій історики розглядають національно-культурне відродження, яке створило необхідні умови та інструментарій для активізації націєтворчих процесів. Аналіз тем, пов'язаних із відновленням історичної пам'яті про ці періоди, потребує акценту на порівняльно-історичних аспектах, зокрема на перериванні державності в інших європейських країнах, які нині є сильними націями, а також на історичних обставинах, що призвели до цього [2, с. 1265].

Війна зумовила потребу перегляду змісту історичної освіти з метою позбавлення від російських наративів. Ця робота систематично ведеться протягом усього періоду незалежності, проте лише зараз із навчальних програм остаточно видаляються різні ілюзорні уявлення про росію. Наприклад, в оновлених програмах пропонується розгляд СРСР як держави

імперського типу. До того ж сучасні навчальні програми спрямовані на вивчення не лише інструментів насильства, що були застосовані проти українців у ХХ столітті, але й на опір цим діям. Суттєві зміни пропонуються в частині найновішої історії, зокрема подій, пов'язаних зі збройною агресією російської федерації проти України, з поясненням таких понять, як «русский мир», «рашизм», «політика російщення», «колабораціонізм».

На заняттях з історії України здобувачі освіти, вивчаючи та аналізуючи російську імперську політику проти українців, можуть активно розвивати критичне мислення. Наприклад, вивчаючи тему офіційної заборони української мови під час ліберальних реформ Олександра II (Валуєвський циркуляр та Емський указ), викладач пропонує здобувачам освіти метод мозкового штурму, за допомогою якого вони аналізують наслідки знищення мови народу та асиміляції. Викладач проводить паралель із сучасністю і робить висновок, що кожен має знати свою рідну мову й розмовляти нею. Окрім того, здобувачі освіти роблять власні висновки, які викладач узагальнює, підкреслюючи важливість самостійності для розвитку критичного мислення.

Формування національної ідентичності здобувачів освіти вимагає активної моделі навчання. Заняття з історії України повинні надавати здобувачам освіти можливість розглядати та обговорювати ключові проблеми й суперечності в житті суспільства. Залучення здобувачів освіти до аналізу реальних суперечностей суспільного життя сприятиме вихованню активних громадян України, які не будуть пасивними спостерігачами нерозв'язаних проблем.

Ефективність історичної освіти може бути підвищена через обговорення різних питань та використання дискусійних методів, які сприяють виявленню й презентації різних поглядів здобувачів освіти, досить часто абсолютно протилежних. Цей підхід сприяє формуванню особистих переконань через аргументацію власної позиції. Дискусії на історичні теми можуть мати різні форми організації, зокрема:

- бути структурованими або регламентованими, де обговорення відбувається за чіткими правилами або планом;
- містити елементи ігрового моделювання;
- бути реалізованими у форматі проєкту.

При застосуванні методу дискусій на заняттях з історії України вкрай важливо, щоб викладач чітко формулював дискусійне питання, розумів етапи та процес обговорення для забезпечення його ефективності та продуктивності.

Важливою складовою сучасної історичної освіти є використання інноваційних технологій, зокрема мультимедійних матеріалів, інтерактивних візуалізацій та віртуальних турів. Такі технології сприятимуть створенню

більш привабливого й пізнавального навчального середовища, що допомагає тим же здобувачам освіти глибше засвоювати історичні факти та концепції.

Усвідомленню національної ідентичності та розвитку національної самосвідомості молодого покоління може сприяти використання художніх фільмів на заняттях з історії України. Описуючи історичні події та пропагуючи національні символи й цінності українського народу, сучасне українське кіно допомагає здобувачам освіти відчувати себе частиною національної спільноти, сприяє формуванню їхньої національної самосвідомості. Використання фільмів як додаткового навчального матеріалу на заняттях з історії України підвищує інтерес до вивчення минулого українського народу та його внеску у світову культуру. Використання українського кіно також сприяє формуванню мовної компетентності, що підтримує та зберігає мовну культуру. Для здобувачів освіти особливо важливо відчувати особисту ідентифікацію з історичними постатями та подіями, відтвореними на екрані, що сприяє їх емоційному зануренню в навчальний матеріал. Нове українське кіно відображає сучасні погляди та інтерпретації історичних подій, дозволяючи здобувачам освіти розглядати минуле крізь призму сучасних цінностей та світогляду. Так, наприклад, у процесі обговорення фільму «Кіборги. Герої не вмирають» Ахтема Сеїтаблаєва здобувачі освіти можуть наводити приклади своїх рідних, знайомих, які брали участь у воєнних діях на Донбасі, розповідати про власний внесок у волонтерську справу тощо. Оскільки кіно викликає справжню зацікавленість у молоді, це сприяє спорідненості цього виду мистецтва з реальним життям та формуванню громадянської позиції й національної свідомості [12]. Активно використовуються в сучасному освітньому процесі й матеріали відеохостингу YouTube, який містить доступні різноманітні наукові й науково-популярні історичні канали, що пропонують лекції, огляди та практичні уроки. Викладачі також можуть створювати власний відеоконтент, зокрема повноцінні лекції, короткі інструкційні відео та огляди матеріалу найбільш дискусійних тем. Використання відео мотивує аудиторію розвивати навички самостійної роботи з матеріалом: здобувачам освіти важливо працювати з відео до того часу, поки не зрозуміють його сутність та основні аспекти. Відеохостинг сприяє кращому засвоєнню складних концепцій і глибшому розумінню матеріалу.

Попри важливість інноваційних методів і технологій в освіті, необхідно зберігати баланс між ними та традиційними підходами. Основні історичні концепції й фундаментальні знання залишаються необхідною складовою історичної освіти. Правильне поєднання інновацій та традицій може забезпечити глибоке й збалансоване засвоєння історичної інформації здобувачами освіти.

Дієвими шляхами формування національної ідентичності здобувачів освіти в процесі навчання в умовах російсько-української війни є (рис. 1):

Рис. 1. Шляхи формування національної ідентичності здобувачів освіти в процесі навчання

Джерело: розроблено авторами на основі аналізу джерела [6].

У період післявоєнного відновлення України у формуванні національної ідентичності важливу роль має відігравати саме система вищої освіти. Формування національної ідентичності є складним процесом становлення нового сприйняття людиною себе та культурно-історичної спадщини після завершення конфлікту. Важливим аспектом у цьому контексті є підтримка ідеї національної єдності з боку уряду, громадських організацій та освітніх установ [1]. Відповідно, ключове значення у формуванні національної свідомості матиме історична освіта, однією із головних функцій якої має стати забезпечення громадян історичними знаннями й навичками аналізу. Історична освіта сприяє розвитку громадянської ідентичності, оскільки дозволяє здобувачам освіти осмислити формування суспільства й держави, роль права і законів, а також громадянської активності на різних етапах історичного

розвитку. Вона також допомагає здобути важливі навички для свідомого громадянина, зокрема критичне мислення, вміння висловлювати свої думки й захищати власну позицію.

Висновки. В умовах загрози геноциду українського народу, втрати території та державної незалежності критично важливим стало формування й збереження національної ідентичності молоді. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року змусило акцентувати увагу на завданнях формування патріотизму та історичної пам'яті. Це зумовило розуміння того факту, що майбутнє української державності формується саме в закладах освіти. Важливу роль у цьому відіграє саме історична освіта, оскільки вона дозволяє здобувачам освіти глибше усвідомити своє національне коріння та краще зрозуміти історичні процеси, які формували українську державу. Історична освіта також сприяє розвитку критичного мислення, що особливо актуально в умовах сучасної гібридної війни, де необхідно вміти аналізувати інформацію та події й робити висновки на основі подій минулого. Основою для формування національної ідентичності має бути історична пам'ять, національні ідеали, патріотизм та національна самосвідомість.

Перспективами подальших досліджень може бути більш детальне вивчення впливу різних педагогічних підходів і методик у викладанні історії України на формування національної свідомості молоді.

Література:

1. Марущак О. В., Сонечко О. С., Тургенєва А. О. Аналіз ролі вищої освіти України у формуванні поствоєнної національної ідентичності. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 4(38). С. 406–418. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/10713/10771> (дата звернення: 15.07.2024).
2. Ремах Т. О., Серова Г. В. Роль історичної освіти в становленні патріотичних цінностей та громадянської свідомості здобувачів освіти. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 4(22). С. 1259–1269. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/10672> (дата звернення : 15.07.2024).
3. Пометун О. І. Актуальні питання формування національної ідентичності учнів у процесі здобуття громадянської та історичної освіти. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 1(5). С. 1–4. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/661/672> (дата звернення: 15.07.2024).
4. Вітвіцький В. О. Формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти: історичний досвід для подолання проявів глорифікації. *Наукові записки*. 2023. № 211. С. 94–98. DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-94-98 (дата звернення: 15.07.2024).
5. Nikolaiets Y., Syniavska L. The Role of Educational Institutions in Civic Identity Formation in Modern Ukraine. *East European historical bulletin*. 2022. № 23. Р. 181–194. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.23.258981> (дата звернення: 15.07.2024).
6. Дудник Н. Шляхи формування національної ідентичності майбутніх педагогів в умовах воєнного стану. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. № 2(8). С. 91–98. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/download/268059/12.pdf> (дата звернення: 15.07.2024).

7. Vitale A. Why Ukrainians Resist. Historical Memory, Civic Identity, Political Independence. *Nuovi Autoritarismi e Democrazie: Diritto, Istituzioni, Società (NAD-DIS)*. 2023. № 5(1). P. 94–107. URL: <https://doi.org/10.54103/2612-6672/20509> (дата звернення: 15.07.2024).

8. Гончарова О. Формування історичної пам'яті як головне завдання викладання історії України у вищих навчальних закладах. *Актуальні проблеми теорії та методик навчання історії : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 10 травня 2023 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. С. 262–269. URL: https://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Conference/aktual__n__problemi_tm__pdf#page=262 (дата звернення: 15.07.2024).

9. Kalinichenko V. V. Documents of the State Archive of the Kharkiv region as a source for the study of the land community 1922–1930. *The 3rd International Scientific and Practical Conference «Innovative Development in the Global Science»* (January 26–28, 2024; Boston, USA). Boston: Independently Published, 2024. P. 221–224. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/download/5249/5285> (дата звернення : 15.07.2024).

10. Краснодемська І. Й. Роль західної української діаспори в етнокультурних процесах в Україні (кінець 80-х – середина 90-х років ХХ ст.). *Українознавство*. 2018. № 3. С. 21–40. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ukr_2018_3_4.pdf (дата звернення: 15.07.2024).

11. Скакальська І. Б. Формування критичного мислення учнів (на прикладі імперської політики супроти українців). *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. 2022. № 15. С. 139–145. URL: <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2022-15.15> (дата звернення: 15.07.2024).

12. Єпик Л., Єпик Д. Сучасне українське кіно як фактор формування національної свідомості. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31). С. 32–36. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.6> (дата звернення: 15.07.2024).

References:

1. Marushchak, O. V., Sonechko, O. S., & Turhenieva, A. O. (2024). Analiz roli vyshchoi osvity Ukrainy u formuvanni postvoiennoi natsionalnoi identychnosti [Analysis of the role of higher education in Ukraine in the formation of postwar national identity]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations of science*, 4(38), 406–418. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/10713/10771> [in Ukrainian].

2. Remakh, T. O., & Sierova, H. V. (2024). Rol istorychnoi osvity v stanovlenni patriotychnykh tsinnosti ta hromadianskoi svidomosti zdobuvachiv osvity [The role of historical education in the formation of patriotic values and civic consciousness of education recipients]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki – Current issues in modern science*, 4(22), 1259–1269. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/10672> [in Ukrainian].

3. Pometun, O. I. (2023). Aktualni pytannia formuvannia natsionalnoi identychnosti uchniv u protsesi zdobuttia hromadianskoi ta istorychnoi osvity [Current issues of the formation of the national identity of students in the process of acquiring civic and historical education]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 1(5), 1–4. Retrieved from <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/661/672> [in Ukrainian].

4. Vitvitskyi, V. O. (2023). Formuvannia natsionalnoi identychnosti zdobuvachiv vyshchoi pedahohichnoi osvity: istorychnyi dosvid dlia podolannia proiaviv hloryfikatsii [Formation of the national identity of students of higher pedagogical education: historical experience to overcome manifestations of glorification]. *Naukovi zapysky – Academic notes*, 211, 94–98. DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-94-98 [in Ukrainian].

5. Nikolaiets, Y., & Syniavska, L. (2022). The Role of Educational Institutions in Civic Identity Formation in Modern Ukraine. *East European historical bulletin*, 23, 181–194. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.23.258981> [in English].

6. Dudnyk, N. (2022). Shliakhy formuvannia natsionalnoi identychnosti maibutnikh pedahohiv v umovakh voiennoho stanu [Ways of forming the national identity of future teachers in the conditions of martial law]. *Psyholoho-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly – Psychological and pedagogical problems of the modern school*, 2(8), 91–98. Retrieved from <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/download/268059/12.pdf> [in Ukrainian].

7. Vitale, A. (2023). Why Ukrainians Resist. Historical Memory, Civic Identity, Political Independence. *Nuovi Autoritarismi e Democrazie: Diritto, Istituzioni, Società (NAD-DIS)*, 5(1), 94–107. <https://doi.org/10.54103/2612-6672/20509> [in English].

8. Honcharova, O. (2023). Formuvannia istorychnoi pamiaty yak holovne zavdannia vykladannia istorii Ukrainy u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Formation of historical memory as the main task of teaching the history of Ukraine in higher educational institutions]. *Aktualni problemy teorii ta metodyky navchannia istorii : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Actual problems of the theory and methods of teaching history: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Zaporizhia, May 10, 2023)* (pp. 262–269). Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet. Retrieved from https://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Conference/aktual__n__problemi_tm_n__.pdf#page=262 [in Ukrainian].

9. Kalinichenko, V. V. (2024). Documents of the State Archive of the Kharkiv region as a source for the study of the land community 1922–1930. *The 3rd International Scientific and Practical Conference «Innovative Development in the Global Science» (January 26-28, 2024; Boston, USA)* (pp. 221–224). Boston: Independently Published. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/download/5249/5285> [in English].

10. Krasnodemska, I. Y. (2018). Rol zakhidnoi ukrainskoi diaspory v etnokulturnykh protsesakh v Ukraini (kinets 80-kh – seredyna 90-kh rokiv XX st.) [The role of the Western Ukrainian diaspora in ethnocultural processes in Ukraine (the end of the 80s – the middle of the 90s of the 20th century)]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian studies*, 3, 21–40. Retrieved from http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ukr_2018_3_4.pdf [in Ukrainian].

11. Skakalska, I. B. (2022). Formuvannia krytychnoho myslennia uchniv (na prykladi imperskoi polityky suproty ukraintsiv) [Formation of students' critical thinking (on the example of the imperial policy against Ukrainians)]. *Naukovyi visnyk Kremenetskoj oblasnoi humanitarno-pedahohichnoi akademii im. Tarasa Shevchenka – Scientific Bulletin of the Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko*, 15, 139–145. <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2022-15.15> [in Ukrainian].

12. Yepyk, L., & Yepyk, D. (2020). Suchasne ukrainske kino yak faktor formuvannia natsionalnoi svidomosti [Modern Ukrainian cinema as a factor in the formation of national consciousness]. *Knowledge, Education, Law, Management*, 3 (31), 32–36. <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.6> [in Ukrainian].